

Punkevní jeskyně

Petr Zajíček

Bohatá krápníková výzdoba, impozantní pohled ze dna propasti Macocha a především podzemní plavba po ponorné řece Punkvě. To vše je součástí prohlídky Punkevních jeskyní, které patří k nejatraktivnějším přírodním cílům České republiky. Podzemní prostory mezi vývěrem

Punkvy a Macochou nebyly dlouho známy a historie jejich objevování je mnohostránkovým příběhem nezlomné badatelské vůle. Mnoho desetiletí tak mohou návštěvníci obdivovat krásy podzemí i sílu přírodních živlů, kterým v krasových oblastech vévodí dva: voda a čas.

Masarykův dóm, nejkrásnější prostora Punkevních jeskyní. Foto: Petr Zajíček

Krasové jevy, které mají přímou souvislost s prostorami Punkevních jeskyní, byly známy od nepaměti: propast Macocha, vývěr řeky Punkvy v Pustém žlebu a nenápadné vstupy do jeskyní, které však po několika metrech končily naplaveninami nebo kamennou sutí. První krasoví badatelé, kteří sestupovali na dno Macochy, jež bylo tehdy přístupno pouze shora, po lanech či žebřících, se snažili členitou propast popsat a nahlíželi do temných otvorů v jejích stěnách. Ať to byl dle historických pramenů první učenec, brněnský mnich Lazarus Schopper roku 1723 nebo Ing. Karl Rudzinski, který se v roce 1784 pokusil nakreslit první, i když velmi nepřesný, plán Macochy, kroky těchto i dalších průzkopníků končily vždy na stejných místech. Na počátku 19. století sestoupil na dno propasti velmi aktivní průzkumník podzemí z řad místního knížecího rodu Karel Hugo Salm a snažil se mj. proniknout některými jeskyněmi do dalších neznámých prostor. Jeho pokusy však končily nezdarem. Ve druhé polovině 19. století působily v Moravském krasu již celé organizované skupiny speleologů. Nejvýznamnější byli badatelé, které kolem sebe soustředil Dr. Jindřich Wankel. Ten si také poprvé všiml intenzivních průvanů v Trámové jeskyni na dně Macochy, avšak jeho snahy proniknout z Macochy do hypotetických jeskyní nebyly úspěšné. Wankel a jeho spolupracovníci se také pokusili poprvé proniknout na primitivním voru proti proudu Punkvy ve vývěru v Pustém žlebu za nízkého vodního stavu. To se jim však nepodařilo, protože v další cestě jim po 40 metrech zabránila skály spadající pod hladinu (toto místo je dnes nazývané Wankelův sifon). Stejnou cestou Wankela opakovaně následoval Dr. Martin Kříž v letech 1880–1884, avšak jeho průniky měly zcela stejný výsledek. To už bylo všeobecně známo, že řeka, která přetéká přes dno Macochy mezi jezírky, je tatáž řeka, která vyvěrá v Pustém žlebu. A tuto skutečnost si dobře uvědomoval i Wankelův vnuk Karel Absolon, který přichází na scénu na přelomu 19. a 20. století. Začal se intenzivně zabývat průzkumy jeskyní převážně v severní části Moravského krasu a jedním z jeho hlavních objektů zájmu byla Macocha a její okolí. V roce 1901 začíná dlouhá epizoda objevování jeskyní souvisejících s propastí Macochou a řekou Punkvou.

Podzemní Punkva z dob Absolonových výzkumů. Foto: Karel Absolon, kolorovaný diapozitiv, archiv SJ ČR

Objevování Macochy

Absolon se nepouštěl bezhlavě do neuvážených akcí. Svým průzkumům dával prostor a čas, krasové jevy pečlivě dokumentoval, sledoval vodní stav v podzemí a snažil se pochopit co nejvíce souvislostí. Zdárným příkladem jeho systematické práce byly opakované expedice na dno Macochy v letech 1901, 1903, 1905 a 1907. Druhá a třetí byly vícedenní. Na dno bylo spuštěno množství materiálu, stan, jídlo, fotografické a mapovací přístroje ad. Absolon propast podrobně zmapoval, zhotovil mnoho fotografií. V roce 1903 s jeho týmem sestoupil na dno dokonce světoznámý malíř Otakar Kubín, který zde namaloval několik obrazů. V jeho skupině byl i botanik Fr. Straňák, který studoval vegetaci a objevil na dně endemickou rostlinu kruhatku mathiollího. Hlavním cílem expedic však byl průzkum přilehlých jeskyní a snaha objevit jejich pokračování, mj. i směrem k Pustému žlebu. Absolon však učinil objevy v jiných částech Macochy, především v jeskyni Pod Můstkem. V jednom z vývěrů na dně objevil jeskyně Červíkovy nebo pod Pekelným jícnem zajímavou jeskyni Pasovského. Ve směru k Pustému žlebu však bylo pokračování uzavřeno. Cílený průzkum badatelské skupiny Jeskynní sekce Klubu

přírodovědného tak pokračoval ve stěně Pustého žlebu v okolí vývěru Punkvy. Roku 1909, při revizi jednoho z méně nápadných otvorů vedle nedalekého portálu známější jeskyně s křížem, pronikli badatelé těsnějšími skulinami do dalších prostor. Postupným odstraněním balvanů v závalu se podařilo uvolnit pokračování a 26. září téhož roku pronikl Absolon s kolegou V. Ješkem do dnešního Předního domu Punkevních jeskyní. Okamžiky objevu popisuje Absolon autenticky ve své knize Moravský kras: „Octlí jsme se v nevlídné prostoře, na jejímž dně byla volná směs balvanů. Prodíráme se a slézáme níž a níže mezi kamennými kolosy. Vtom se zaleskla vodní hladina – jsme tedy přece u Punkvy! Je to ale zase jen nepřekročitelný sifon. Zpět! Hledáme další pokračování, hledáme další průvan, který se nám dole ztratil. Vede nás s naprostou určitostí do výše k malému otvoru. Kolega Ješek stává se mi na ramena a pak vytahuje i mne vzhůru. Plazíme se po břiše kanálem – nyní už můžeme lézt po kolenou, vztyčujeme se, naše hlasy vyvolávají ozvěnu – vtom je to možné? Dech se nám zatajil úžasem. Před námi je ohromná prostora; voláme a ozvěna odumírá daleko vzadu. Kam až reflektor dosvítí, všude fantastické krápníkové tvary...“

Otevření veřejnosti

Ještě v témže roce a letech následujících byly postupně objeveny další části suchých prostor Punkevních jeskyní a zároveň byly elektricky osvětleny a zpřístupněny veřejnosti. V roce 1914 nastal další významný mezník výzkumné etapy. Punkevní jeskyně byly totiž v místě Trámové jeskyně propojeny se dnem Macochy a téhož roku byla slavnostně zpřístupněna i světoznámá propast. Prvním návštěvníkům se tak ze dna Macochy naskytl neopakovatelný pohled. Tajemství Punkvy však stále Absolonovi nedalo spát. Chtěl najít i cestu po podzemní řece směrem od Macochy k vývěru. Tušil, že musí existovat. Po první světové válce zahájil další průzkumy jednak opět na dně Macochy a také v samotném vývěru Punkvy ve žlebu. Roku 1920 se skupině dělníků pod vedením poručíka Slámy podařilo sestřelit strop v sífonu, ke kterému dříve doplul Wankel, a objevili tak první části prostor s podzemním tokem Punkvy. Bonusem byl objev další suché větve vybíhající z podzemního řečiště s nádhernou krápníkovou výzdobou. Prostory byly krátce po objevu zpřístupněny a na ponornou Punkvu vyrazily první čluny s návštěvníky. Dóm na konci zpřístupněných částí byl nazván Masarykův. Přímé propojení s Macochou však stále neexistovalo, v cestě mu bránily další hluboké sífony. Nepomohlo ani snížení hladiny Punkvy prostřelením odvodňovacího tunelu v roce 1928. Poslední překážkou byl 33 metry hluboký Zlý sífon. Ten se nakonec podařilo 5. února 1933 vyčerpat a fyzické propojení vodní cestou tak bylo dokonáno. Krátce poté byl prostřelen nad Zlým sífonem tunel a celá vodní plavba byla dne 1. července 1933 slavnostně otevřena veřejnosti. Od této chvíle mohli návštěvníci dojít suchou nohou na dno propasti Macocha a odtud z přístaviště dále plout po pohádkových jezírkách – se zastávkou v Masarykově dómu – až do vývěru Punkvy.

Zajímavé byly i průzkumy v částech, které nejsou zpřístupněny veřejnosti. Za Masarykovým dómem pokračují prostory Skleněných domů s bohatou krápníkovou výzdobou, které z velké části prozkoumal a zdokumentoval ve 20. letech Absolon. Ve výzkumech pak pokračovali amatérští speleologové, kterým se podařilo v roce 1989 učinit nové objevy. Pronikli do obrovského dómu, který nazvali Katedrála. Později byly objeveny

Detail křehké krápníkové výzdoby v Masarykově dómu. Foto: Petr Zajíček

i další přilehlé prostory, zvláště ve vysokém komínu, který vede z Katedrály až k povrchu. Velmi pěkná je také tzv. Krystalová chodba s výskytem vzácných excentrických krápníků.

Na vzniku a vývoji Punkevních jeskyní se podílela řeka Punkva od poslední čtvrtiny třetihor do dnešní doby. Před tzv. bádenskou mořskou záplavou, která postihla část Moravského krasu před 15 miliony lety, plynul podzemní tok Punkvy do dnešních paleovývěrů v Suchém žlebu, především do Kateřinské jeskyně. Sedimentace v bádenu však přehradila řadu cest v podzemí a Punkva si začala prožezávat cestu do žlebu Pustého.

Renovace zázemí Punkevních jeskyní

Prohlídková trasa Punkevních jeskyní prodělala několik rekonstrukcí. Při poslední generální v roce 1996 bylo staré osvětlení zcela obnoveno, nevyhovující technická zařízení odstraněna, železná zábradlí byla nahrazena nerezovým a v celé jeskyni byl instalován systém čidel pro průběžné sledování mikroklimatických poměrů. V roce 2014 bylo v Masarykově dómu instalováno efektové osvětlení s úspornými LED reflektory, které budou postupně nahrazovat stávající světla v dalších částech jeskyně. V témže roce vznikla vybudováním krátké propojky také bezbariérová trasa suchou částí Punkevních jeskyní až na dno Macochy. V současné době (po demolici staré provozní budovy z roku 1948) probíhá výstavba nového moderního vstupního areálu. Práce budou dokončeny v září letošního roku. Přestože výstavba nové budovy zkomplikovala přístup do jeskyně, podařilo se za provizorních podmínek v několika měsících během výstavby částečně zachovat návštěvní provoz.

V letech 2007–2011 probíhal v několika jeskyních Moravského krasu, včetně jeskyní Punkevních, výzkumný projekt z grantu MŽP s názvem „Stanovení závislosti jeskynního mikroklimatu na vnějších klimatických podmínkách ve zpřístupněných jeskyních ČR“. Hlavním cílem výzkumu bylo specifikovat, do jaké míry ovlivňuje návštěvnost zpřístupněných jeskyní podzemní mikroklima a jaký díl nesou na změnách jeskynního ovzduší venkovní podmínky. Bylo zjištěno, že krátkodobé výkyvy v teplotě skutečně přítomnost většího počtu návštěvníku ovlivňuje, teplota se však

Vývěr Punkvy na počátku 20. století. Foto: Karel Absolon, kolorovaný diapozitiv, archiv SJČR

Čtvrté pohádkové jezírko na podzemní plavbě. Foto: Petr Zajíček

brzy vrací do původních hodnot. Výraznější a dlouhodobější výkyvy teplot v jeskyni jsou v přímé korelaci s atmosférickými podmínkami na povrchu. Punkevní jeskyně s propastí Macochou mají průběžně největší návštěvnost ze všech jeskyní v České republice. I přes regulované vstupy je navštíví ročně kolem 200 tisíc turistů z celého světa. Současná délka všech prostor činí přibližně 4,5 kilometru s výškovým rozpětím 190 metrů. Celková

délka prohlídkové trasy je 1 260 metrů, z toho je 440 metrů vodní plavby. K nejkrásnějším prostorám s krápníkovou výzdobou patří Přední a Masarykův dóm. Tunelová chodba je typickou ukázkou vodní tlakové eroze. Přední dóm je příležitostně využíván k veřejným koncertům. Punkevní jeskyně jsou součástí nejdelšího jeskynního systému České republiky – soustavy Amatérské jeskyně s délkou přes 35 kilometrů.